

BIBLICUM ŚLĄSKIE

II EDYCJA

Wykład 24 - Ewangelia według Łukasza – Teologia Ewangelii Łukasza

Teologia Ewangelii Łukasza oscyluje wokół kilku tematów, które składają się na wykład historii zbawienia (zob. Łk 1, 1-4). Historiozbawcza teologia Łukasza znajduje wyraz w dwóch zagadnieniach, związanych z Jezusem Chrystusem oraz Kościołem (Łukasz bywa nazywany pierwszym teologiem Kościoła czyli, odpowiednio, chrystologii i eklezjologii. Można jednak znaleźć u tego autora nieliczne wątki eschatologiczne, choć, jak podkreślają egzegeci (Kudasiewicz), Łukasz jest teologiem dokonującym deeschatologizacji historii. Ta deeschatologizacja polega u ewangelisty na zastępowaniu skrajnie eschatologicznych sformułowań elementami historycznymi¹. Należy jednak podkreślić, że tendencja deeschatologizująca nie ma u Łukasza charakteru radykalnego. W Ewangelii można bowiem znaleźć również teksty mówiące bezpośrednio o paruzji i rychłym pojawieniu się królestwa: Łk 3, 9. 17; 10. 9 11; 18, 7. Łukaszowi nie można zatem zarzucić skrajnego historyzmu.

W koncepcji historii Łukasza wyróżnić można pewne etapy. Do najbardziej klasycznych i znanych podziałów należy propozycja H. Conzelmana, wedle której historia zbawienia dzieli się na trzy epoki:

1. **Czas Izraela** (Łk16, 16) – czyli czas proroków i przygotowania na czasy mesjańskie. Okres ten zamyka Jan Chrzciciel (7, 28);
2. **Czas Jezusa** (Łk 4, 16nn.) – czyli czas zbawienia. Kluczowe są tu słowa zwiastujące rozpoczęcie tego etapu po kuszeniu na pustyni „Gdy diabeł dokończył całego kuszenia, odstąpił od Niego aż do czasu” (4, 13). Ma być to czas wolny od kuszenia szatana. Taki opis „czasu Jezusa” wg Conzelmana bywa poddawany krytyce. Szatan bowiem stale manifestuje swoją obecność, co znajduje swój wyraz w opisach wypędzania złych duchów (4, 31-41; 8, 26-39; 9, 37-43; 11, 14-20).

¹ Łukasz pomija słowa Marka po pierwszym wystąpieniu Jezusa: „Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże” (Mk 1, 15; por. Łk 4, 14-15), odwołuje perspektywę paruzji w przypowieści o minach w Łk 19, 11-28 oraz, opisując spustoszenie Jerozolimy, rezygnuje z terminologii apokaliptycznej, czyni tym samym z prorocstwa wydarzenie historyczne - opis oblężenia miasta. (za: Kudasiewicz).

3. **Czas Kościoła** – czas działania apostołów, świadectwa i prześladowań, który zakończy się wraz z paruzją Chrystusa.

Przedstawiona koncepcja podziału historii zbawienia uznawana jest obecnie za zbyt schematyczną i niewystarczająco poświadczoną w tekście Dwudziela Łukasza. Zamiast niej zaproponowano dwuczłonową strukturę, wedle której czas Izraela byłby **zapowiedzią**, natomiast czas Jezusa i Kościoła, jej **realizacją**.

Chrystologia

Historia Chrystusa, a więc i najdonioślejszy z etapów historii zbawienia, spięty jest klamrą, którą stanowią wydarzenia: zwiastowania (26-38) oraz wniebowstąpienia (24, 50-53). Rolę Jezusa cechuje różnorodność, którą Ewangelista uwydatnia poprzez prezentowanie sylwetki Mesjasza w kilku odsłonach: w funkcji **Proroka**, **Pana** dziejów i górującego nad historią, oraz **Zbawiciela**. Te trzy tytuły są szczególnie istotne dla teologii Łukasza, choć obecne są również inne terminy, wspólne dla tradycji synoptycznej, m.in.: Syn Boży, Syn Najwyższego, Nauczyciel, Król, Syn Człowieczy.

Jezus Chrystus prorokiem

Łukasz o wiele częściej niż pozostali synoptycy posługuje się w stosunku do Jezusa tytułem „prorok” (4, 24; 7, 16.39; 9, 8.19; 13, 33; 24, 19). Szczególnie mocno rys profetyczny został podkreślony w wystąpieniu Jezusa w synagodze w Nazarecie (4, 16-30). Lektura Izajasza i komentarz do księgi wskazują, że Jezus nie tylko jest prorokiem, ale również wypełnieniem zapowiedzi prorockich. Wielokrotne nawiązywanie do postaci proroka Eliasza (4, 26; 7, 11-17; 8, 42; 9, 39-42) wskazuje, że On to jest zapowiadany przez Mojżesza (Pwt 18, 18), eschatologicznym, potężnym w słowie i czynie prorokiem (zob. 24, 19). Jezus jako prorok cierpi, komentuje Pisma i jest bezgranicznie posłuszny woli Bożej, czyli posiada wszelkie atrybuty należne starotestamentalnemu prorokowi. Swoją godność prorocką podkreśla kilkoma wypowiedziami, jak „żaden prorok nie jest mile widziany w swojej ojczyźnie” (por. Jr 11, 21; 12, 6) oraz „rzecz niemożliwa, żeby prorok zginął poza Jerozolimą” (Łk 13, 33); przypieczętowanie jej również wyznaniem uczniów udających się do Emaus, którzy składają wyznanie wiary, mówiąc o Jezusie, że „był prorokiem potężnym w czynie i słowie wobec Boga i całego ludu (24, 19).

Jezus Panem

Ten tytuł chrystologiczny u pozostałych synoptyków nie jest tak jednoznaczny, jak u Łukasza. Mateusz i Marek posługują się nim często jak pospolitym zwrotem grzecznościowym, Łukasz natomiast wydaje się w pełni świadomy chrystologicznej głębi tytułu „Pan”. Nadaje mu rys królewski, mesjański i boski. Wymowa królewska i mesjańska tytułu jest widoczna głównie w Ewangelii Dzieciństwa, gdzie tytułowi towarzyszą liczne nawiązania do Dawida: jest mowa o „domu i rodzie Dawida” (Łk 2, 4) czy o „mieście Dawida”, w którym narodził się *Christos Kyrios* – „Chrystus Pan” (2, 11). Również okrzyk Elżbiety „A skądże mi to, że Matka mojego Pana przychodzi do mnie?” (1, 43) wyraża tę samą ideę. *Kyrios* znaczy w jej ustach tyle, co „Mesjasz”, „Król”.

„Pan” u Łukasza to również „Bóg”. Takie pogłębione znaczenie tytułu Łukasz mógł zaczerpnąć od tłumaczy Septuaginty, którzy zastąpili w swoim przekładzie tytuł Boży *Adonai* greckim *Kyrios*. Jezus u Łukasza jest zatem *Kyrios* – „Panem”, a przez to również *Adonai* (zob. Łk 20, 43-44 i Ps 110,1). Ewangelista pominął również te miejsca z Marka, które mogłyby wzbudzić wątpliwości, co do godności Jezusa: momenty wzburzenia, wzruszenia, rozpacz, gesty i słowa, które, źle rozumiane, mogłyby sugerować słabość (zob. Mk 1, 43; 5, 5; 13, 34; 14, 35; 15, 34 itd.).

Jezus Zbawicielem

Tytuł „Zbawiciel” należy w teologii Łukasza do najistotniejszych określeń chrystologicznych i w greckiej wersji *sōtēr* (zbawiciel) lub *sōteria* (zbawienie) pojawia się wyłącznie u tego ewangelisty. Kluczowym tekstem jest zaś prosta, ale zarazem głęboka w swej wymowie wypowiedź, która wyraża cały sens Jezusowej misji: „Syn Człowieczy przyszedł szukać i zbawić to, co zginęło” (19, 10).

Temat zbawienia jest obecny w Ewangelii od początku. Jest podejmowany już w Ewangelii Dzieciństwa. Maryja po zwiastowaniu wygłasza hymn (*Magnificat*), w którym zbawcą nazywa Boga Izraela (1, 47). Zachariasz natomiast wspomina o „rogu zbawienia” (1, 69), który symbolizuje Mesjasza. Łukasz podkreśla **duchowy charakter zbawienia** (Żydzi bowiem oczekiwali Mesjasza w sensie politycznym) słowami Zachariasza, który w swoim kantyku mówi „Jego ludowi dasz poznać zbawienie przez **odpuszczenie ich grzechów**” (1, 71). Zbawienie nie będzie jednak dotyczyło jedynie Żydów, ale również

pogan, co ewangelista dopowiada za pośrednictwem Symeona – „moje oczy ujrzały Twoje zbawienie, któreś przygotował wobec wszystkich narodów” (2, 30-31).

Temat zbawienia jest kontynuowany w dalszych częściach Ewangelii. Tematem szczególnie podkreślanym jest znaczenie Słowa Bożego w zbawieniu człowieka. Jezus ostrzega, że na drodze indywidualnego zbawienia konieczny jest wysiłek ze strony człowieka, aby Dobra Nowina nie była dlań pustosłowiem. Człowiek, który nie będzie czynnie odpowiadał na naukę Jezusa, nie zostanie przez Niego rozpoznany w czasach ostatecznych (13, 24-27). Innym jawnym zagrożeniem na drodze zbawienia będzie mąciiciel w osobie diabła (8, 12).

Eklezjologia

Wspomnieliśmy już o deeschatologizacji u Łukasza, która była konsekwencją opóźniającej się paruzji. W związku z rozwojem Kościoła, którego obecność w historii stała się niezaprzeczalnym faktem, zaczęły się rodzić nowe pytania i problemy, którym ewangelista próbował zaradzić. Pierwszym z nich było pytanie o miejsce Kościoła w czasach ostatecznych oraz jego relację do Jezusa, drugie dotyczyło relacji Kościoła i Izraela, trzecie kierunków rozwoju Kościoła, głównie jego misyjnego charakteru.

Pierwszą z wątpliwości Łukasz rozwiązuje jednym stwierdzeniem „oto bowiem królestwo Boże pośród was jest” (17, 21). Co to oznacza? Oznacza to, że chrześcijanie nie mają żyć jedynie przeszłością, w której Jezus był cieleśnie obecny pośród nich, ani przyszłością, czyli wyczekiwaniem powtórnego przyjścia Chrystusa, ale teraźniejszością, bowiem Mesjasz jest obecny w swoim Kościele i napełnia go Duchem Świętym. Dlatego zadaniem Kościoła jest nieustanne napełnianie Duchem, przede wszystkim przez słuchanie Słowa (zob. 4, 22; 8, 11-15.21; 11, 28). Ewangelista w scenie wędrówki dwóch uczniów do Emaus (24, 13-35) daje jasne wskazówki, gdzie można spotkać Jezusa – jest On obecny we wspólnocie uczniów oraz w łamaniu chleba, czyli Eucharystii.

Łukasz poświęca miejsce również rozwikłaniu drugiego problemu, jasno wypowiadając się na temat relacji Kościoła do Izraela. Kościół wedle trzeciego ewangelisty jest historiozbawczą kontynuacją Izraela (za: S. Haręzga, J. Kudasiewicz). Ta kontynuacja znajduje swój szczególny wyraz w Ewangelii Dzieciństwa: w scenie zwiastowania („Pan Bóg da Mu tron Jego praojca, Dawida. Będzie panował nad domem Jakuba na wieki” Łk 1, 32-33), w Magnificat (Bóg „Ujął się za sługą swoim, Izraelem” Łk 1, 54), w kantyku Zachariasza (Bóg nawiedził Izraela i zbawienie wzbudził z Dawida, wedle zapowiedzi

prorockich - Łk 1, 68-70), w kantyku Symeona i słowach prorokini Anny (2, 22-38). Zatem u Łukasza owa ciągłość między Izraelem a Kościołem ma źródło w wypełnieniu zapowiedzi danych protoplastom Izraela. Dlatego też pierwszymi odbiorcami Dobrej Nowiny byli Żydzi, a dopiero później poganie. Ponieważ spośród Ludu Wybranego nieliczni uwierzyli w wypełnienie Bożych obietnic (13, 23) i to właśnie ci nieliczni stali się podwalinami Kościoła, który ekspandował poza żydowskość. Kościół u Łukasza nie zaczyna się zatem w określonym momencie, Jezus Kościoła nie założył. Kościół narodził się w wyniku wieloetapowego procesu historycznego. W związku z tym dla Kościoła autorytatywny jest nie tylko Nowy Testament, ale również Stary - Ewangelia bowiem rozprzestrzeniła się „począwszy od Jerozolimy” (24, 47), czyli wyszła z Izraela.

Trzecim zagadnieniem, które Łukasz wziął na warsztat jest kierunek rozwoju Kościoła. Ewangelista daje dość klarowną odpowiedź – Kościół musi być wspólnotą nieustannie kroczącą za Jezusem. Kościół „w drodze” przejawia się w Ewangelii na różnorakie sposoby. **Po pierwsze Kościół powstaje „w drodze”**. Jezus powołując uczniów mówi „idź za mną”. Nie bez znaczenia jest więc fakt, że uczniowie zostają powołani na początku Jezusowej wędrówki do Jerozolimy (9, 57-62), natomiast uczniowie wędrujący do Emaus „w drodze” zostają przywróceni Jerozolimskiej wspólnoty (24, 13-35). Podjęcie wędrówki za Jezusem wiąże się z decyzją o naśladowaniu Go („Jeśli ktoś chce pójść za mną, niech się wyprze samego siebie, niech bierze swój krzyż każdego dnia i idzie za mną”. Łk 9, 23), co, **po drugie**, doprowadza nas do tematu nawrócenia, które wprawia Kościół w ruch. Jezus jawi się jako Ten, który „przyszedł szukać i zbawić to, co zginęło” (19, 10). Ewangelia obfituje w wiele tekstów i epizodów mówiących o nawróceniu (7, 36-50; 13, 6-9; 16, 19-31; 18, 9-14; 19, 1-10). **Proces nawracania** stanowi Łukaszową odpowiedź na trudności, z którymi borykał się słaby i grzeszny Kościół trzeciego pokolenia chrześcijan. Nawrócenie nawiązuje również do „drogi” Kościoła w wymiarze duchowym, jego dynamizmu i potrzeby nieustannego stawania się. **Po trzecie**, z nawrócenia jasno wynika **konieczność misyjności**, czyli niesienia nawrócenia dalej, „wszystkim narodom” (24, 47). Jezus wyznacza nawet pewne granice terytorialne już w swoim manifeście w Nazarecie, po którym „przeszedłszy pośród nich [Żydów] oddalił się” (4, 30). Wielokrotnie w swojej wędrówce przekraczał granice Izraela, działał w Samarii, obchodził miasta i wsie. Jezus wędrujący jest typem doskonałego ewangelizatora, typem Kościoła misyjnego. Najoczywistszy tego wyraz daje ewangelista w nakazie misyjnym i obietnicy zesłania Ducha Św., które zamykają Ewangelię: „W imię Jego głoszone będzie nawrócenie i odpuszczenie grzechów wszystkim narodom, począwszy od Jerozolimy. Wy jesteście świadkami tego. Oto

Ja ześlę na was obietnicę mojego Ojca. Wy zaś pozostaniecie w mieście, aż będziecie uzbrojeni mocą z wysoka” (24, 47-49). W Łukaszczej redakcji nakaz misyjny składa się z trzech istotnych treści (za J. Kudasiewiczem):

- 1) Uczniowie głosić mają nawrócenie i odpuszczenie grzechów;
- 2) Uczniowie mają być autentycznymi świadkami Ewangelii;
- 3) Pierwszym miejscem działalności apostołskiej winna być Jerozolima.

Bibliografia

Flis J., *Modele Kościoła w pismach narracyjnych Nowego Testamentu*, Lublin 1999.

Kudasiewicz J., *Teologia Nowego Testamentu*, t. 1, Lublin 1986.

Perkins P., *Introduction to the Synoptic Gospels*, Cambridge – Grand Rapids 2007.

Teologia Nowego Testamentu. Ewangelie Synoptyczne i Dzieje Apostolskie, t. 1, red. M. Rosik, BB, Wrocław 2008.